

BUDISMS (vēsture un galvenie aspekti)

- 6. gs. p.m.ē. Indijā
- Dibinātājs, vēsturiskais Buddha Sidhārtha Gautama – princis, kurš atteicās no sava titula, lai sasniegtu apskaidrību
- Sastapa ārpus pils četras parādības – slimu cilvēku, vecu cilvēku, mirušu cilvēku, askētu
- Nolēma kļūta par askētu un aizgāja no pils
- Mācījās pie daudziem skolotājiem, bet nerasniedza pilnību
- Izvēlējās pats savu ceļu – vidusceļu starp galēju askēzi un baudām
- Meditējot zem Bodhi koka ieguva apskaidrību un izpratni par realitāti, atklājot **Četras Cēlās Patiesības** – ciešanas; iemesls (iekāres); (ciešanu) izbeigšana; (astonkārtīgais) ceļš
- Četras budistu svētvietas Indijā: Lumbini (Buddhas dzimšanas vieta), Bodhigāja (vieta, kur Buddha ieguva apskaidrību), Sarnātha (mācības sludināšanas vieta), Kušināgāra (pilsēta, kur Buddha aizgāja parinirvānā, nāvē).
- **Trīs mācību rata griešanas vietas:** Sarnāthas parks (pie Varanasi) par Četrām Cēlajām Patiesībām, Rādžagriha (Plēsējputnu smaile) – par tukšumu un gudrības pilnību, Vaišālī pilsēta – par pareizo izšķiršanu, to, kas īsteni eksistē vai nē.
- **Trīs budisma sekotāju koncili** pēc Buddhas Šākjamuni nāves: 1. Rādžagrihas pils., 5.gs. (mācības principu atkārtošana); 2. Vaišālī pils., 4.gs. (morāles un uzvedības noteikumu fiksēšana); 3. Patāliputras pils., 3.gs. (galveno mācības principu pierakstīšana).
- **Budisma izplatība** no Indijas uz Ceilonu, Birmu, Taizemi, Ķīnu, Tibetu, Koreju, Japānu
- Agrīnais budisms – **theravāda** (jeb hīnajāna) Ceilonā, Birmā, Taizemē; vēlākais budisms – **mahājāna** Ķīnā, Korejā, Japānā; tantriskais budisms – **vadžrajāna** Tibetā.

Astonkārtīgais ceļš

1. Pareizi uzskati
2. Pareizas domas
3. Pareiza atmiņa
4. Pareizas rīcības
5. Pareiza nodarbošanās
6. Pareiza centība
7. Pareiza koncentrēšanās
8. Pareiza meditācija

Galvenās idejas

- **Triratna (3 Dārgumi – 3 Patvērumi):** Buddha (skolotājs ar pilnīgi tīru prātu), Sangha (budistu kopiena, garīgie draugi), Dharma (mācība). Budists ir tas, kurš pieņem patvērumu, uzticoties šiem 3 Dārgumiem.
- **Dharma** (tas, kas uztur) – mūžīgs likums, fundamentāla rīcība saskaņā ar kosmisko kārtību, budismā – Buddhas mācība.
- **Dharmas** – apziņas, prāta stāvokļi, emocijas, pasaulīgās parādības.
- **Samsāra** – pārdzimšanas cikls laicīgajā pasaulē, 6 sfērās (dievi, pusdievi, cilvēki, zvēri,

izsalkušie gari, elle)

- **6 Pāramitā** – pilnība, pilnīgie tikumi (devība, disciplīna, pacietība, centība, koncentrēšanās, gudrība)
- **Tripitaka** (trīs grozi) – senākais budisma rakstu krājums (kanons) – Vinaja (uzvedības kodekss), Sūtra (Buddhas vārdi), Abhidharma (filozofiskā doktrīna)
- **Karma** – motivēta darbība, rīcība, kam ir konkrētas sekas (cēloņsakarību likums)
- **Duhkha** – ciešanas, neapmierinātība, 1.no 4 Cēlajām Patiesībām. Dzimšana, novecošana, slimības, nāve u.c.
- **Nirvāna** (izpūst, aizpūst prom) – atteikšanās no 3 indēm (alkatība, naidis, nezināšana), atbrīvošanās
- **Parinirvāna** – iziešana no samsāras un ciešanu apļa pēc nāves, karmas izbeigšana
- **Skandha** – piecas sastāvdaļas (forma, sajūtas, uztvere, garīgās aktivitātes, apziņa), kas veido katru cilvēku.
- **10 Noteikumi** – viens no bodhisattvas solījumiem (1.nenogalināt, 2.nezagt, 3.nepārkāpt laulību, 4. nemelot, neaprunāt, 5. neapreibināties, 6.neaprunāt budistus, mūkus, 7. neslavināt sevi, nepazemot citus, 8. nebūt skopam, 9.neturēt ļaunu prātu, 10. nerunāt ļaunu par Trīs Dārgumiem).
- **Tantra** (*tan*-izstiept, aust) – saistība ar ezotērisko budismu, slepenu tekstu veids, kas ietver sevī mantras, siddhi, mandala, mudra utt. Praktiska mācība, reliģiskā prakse.
- **Mudrā** (zīme) – roku žesti, ko izmanto rituālos un praksēs, kam ir maģiskas enerģijas un spējas.
- **Mantra** – skaņa, vārds, lūgšana, kas sastāv no zilbes vai zilbju kopuma. Pasargā prātu no ļaunām domām un emocijām.
- **5 Noteikumi** – nenogalināt, nezagt, nepārkāpt laulību, nerunāt ļaunu, neapreibināties.
- **Ālaja-vidžņāna** – uzkrājošā apziņa (8.apziņas līmenis), kur uzkrājas karmas sēklas.
- **Trikāja** (trīs buddhas ķermeņi) – patiesības ķermenis (buddhas būtība), baudu ķermenis (iespējams kā svētlaimi ieraudzīt praksēs, meditācijā), pārvērtību ķermenis (kas parādās cilvēkiem)

- **Avalokitešvara** – bodhisattva, kas iemieso visu buddhu līdzjūtību. Ķīnā – sieviete Guanjiņ, Japāna – Kannon. Dalailamas ir viņa iemiesojums uz zemes.
- **Maitreja Buddha** – nākotnes buddha, kas glābs pasauli
- **Māra** – demons, kas cenšas kavēt apskaidrības iegūšanu (sliktas emocijas, nāve utt.)
- **Nāgārdžuna** – indiešu budisma filozofis, madhjamikas skolas dibinātājs, attīstīja mahājānas idejas, galvenokārt par tukšumu.
- **Mahājāna** (lielie rati) – budisma tradīcija, kas apgalvo, ka iespēja sasniegt atbrīvošanos ir visiem, caur ticību. Galvenās idejas – daudzi buddhas, bodhisattvas, tukšums.
- **Hīnajāna** (mazais rats) = theravāda (vecājo doktrīna), agrīnais budisms – viens no divām svarīgākajām tradīcijām budismā. Uzskata, ka ir tikai viens Buddha – Šākjamuni, nav dievību, nav bodhisattvu, centrā tikumības, askētisma individuālās prakses.